

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาแนวคิดของนักคิดอาวุโสของไทยทั้งสามท่านที่ผ่านมาทั้งหมดพบว่า แม้แต่ละท่านจะให้ข้อเสนอและวิธีการปฏิบัติในเรื่องการพัฒนาสังคมไทย โดยมีรายละเอียดและจุดเน้นที่แตกต่างกันออกไป แต่แนวคิดทั้งสามสามารถจัดรวมอยู่ในกลุ่มแนวคิดเดียวกันได้ เนื่องจากมีประเด็นสำคัญที่สอดคล้องกันคือ การให้ความสำคัญกับโครงสร้างส่วนกลางของสังคมไทยซึ่งทั้งสามท่านต่างก็หมายถึง ประชาชนหรือชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น ให้เป็นผู้มีบทบาทและมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม แนวคิดดังกล่าวนี้มีคุณค่าอย่างมากในการจัดตั้งไม่ให้สังคมไทยพัฒนาไปตามกระแสใดกระแสหนึ่งมากเกินไป โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมตาม แบบอย่างของสังคมอื่นซึ่งมีพื้นฐานทางสังคมและประวัติศาสตร์ที่แตกต่างไปจากสังคมไทยโดยสิ้นเชิง

ทางเลือกในการพัฒนาสังคมตามแนวคิดทั้งสามที่ได้ศึกษานี้ ให้ความสำคัญกับบริบททางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโครงสร้างของสังคมไทยที่แท้จริง อีกทั้งในแนวคิด ทั้งสามมีมิติในเรื่องของจิตใจและการให้คุณค่ากับความเป็นมนุษย์ โดยเน้นความมนุษย์หรือสมาชิกส่วนใหญ่ในสังคมมีศักยภาพหรือความสามารถพอที่จะทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นได้ อย่างไรก็ตาม ในสามแนวคิดนี้ต่างมีคำอธิบายเป็นไปตามลักษณะเฉพาะของแต่ละแนวคิด กล่าวคือ แนวคิดของอาจารย์ฉัตรทิพย์ให้ความสำคัญต่อสมาชิกในสังคม โดยเน้นไปยังความสัมพันธ์ในเชิงอุดมการณ์ที่สามารถผลักดันให้เกิดการพัฒนาที่เข้มแข็งภายใต้พื้นฐานของความเป็นไทย อาจารย์หมอบุระสกลกล่าวถึง สมาชิกในสังคมไทยซึ่งมีพื้นฐานความผูกพันในเชิงจริยธรรมมา ตั้งแต่ครั้งโบราณ การพัฒนาทางด้านจิตใจหรือการส่งเสริมในเรื่องจริยธรรมที่ยังคงฝังอยู่ในจิตใจของคนไทย รวมไปถึงการพัฒนาทางปัญญาเป็นวิถีทางที่ดีที่สุดที่จะนำสังคมไปสู่สันติสุข ขณะเดียวกัน อาจารย์เสนห์กล่าวถึงสมาชิกในสังคมในเชิงปัจเจกชนไว้อย่างชัดเจนที่สุด อาจารย์เสนห์เห็นว่าการพัฒนาที่เหมาะสมควรมีจุดเริ่มต้นอยู่ที่การพัฒนาตัวบุคคล บุคคลคนหนึ่งเมื่อพัฒนาตนเองได้ในระดับหนึ่งแล้ว ย่อมส่งผลให้สังคมไทยโดยรวมพัฒนาไปพร้อมกันด้วย อาจารย์เสนห์เน้นอย่างยิ่งในเรื่องการให้สิทธิเสรีภาพแก่บุคคลในทุกส่วนของสังคมได้สามารถใช้ศักยภาพที่มี อยู่ในตัวเองร่วมไปกับการเรียนรู้ในศักยภาพของผู้อื่น

ที่เหมือนกันในท้ายที่สุดก็คือ การกล่าวให้ความสำคัญกับคนหรือสมาชิกในสังคมของทั้งสามนักคิดต่างก็มุ่งประเด็นไปสู่คนในกลุ่มเดียวกัน นั่นคือ ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น ขณะเดียวกัน นักคิดแต่ละท่านต่างก็จัดวางความสำคัญ และให้ความหมายของชุมชนไว้โดยมีความหนักเบาแตกต่างกันออกไป ความหมายของชุมชนที่แต่ละท่านได้ให้ไว้นี้เองเป็นพื้นฐานสำคัญในการทำความเข้าใจในแนวคิดทั้งสามได้เป็นอย่างดี นั่นคือ แม้ว่านักคิดทั้งสามท่านจะมุ่งความสนใจไปยังชุมชนในท้องถิ่น และมีความเห็นที่สอดคล้องกันว่า ชุมชนท้องถิ่นมีความสำคัญในฐานะพื้นฐานของสังคมไทย แต่ความสำคัญของชุมชนในท้องถิ่นก็ยังคงมีความแตกต่างกันไปในแต่ละแนวคิด ในแนวคิดของอาจารย์ฉัตรทิพย์ให้ความสำคัญกับชุมชนในท้องถิ่นมากที่สุด และเห็นว่าเป็นส่วนสำคัญในการผลักดันให้เกิดการพัฒนาที่เหมาะสม และเป็นธรรมต่อทุกฝ่าย จนแทบจะไม่ได้กล่าวถึงส่วนอื่นในสังคมมากนัก ทั้งยังมีแนวโน้มที่จะให้ความหมายของคำว่า ชุมชน จำกัดอยู่ในเฉพาะชุมชนท้องถิ่นเท่านั้น ขณะที่อาจารย์หมอประเวชและอาจารย์เสนห์ต่างให้นัยยะของคำว่า ชุมชน ที่ครอบคลุมความหมายไปยังทุกส่วนของสังคมไทย แต่เนื่องจาก ข้อเสนอส่วนใหญ่ และการทำงานของอาจารย์เสนห์ เน้นอยู่ในการพัฒนาชนบท จึงทำให้แนวคิดของอาจารย์เสนห์มีมิติของสังคมไทยโดยรวมน้อยกว่าแนวคิดของอาจารย์หมอประเวช การให้ความสำคัญและมุมมองที่แตกต่างกันดังกล่าวทำให้แนวคิดทั้งสามมีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง และความแตกต่างของทัศนะที่ได้นี้ก็สืบเนื่องมาจากความแตกต่างทางด้านพื้นฐานชีวิตและการศึกษา รวมถึงประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตของแต่ละท่านด้วยเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ดี เมื่อกล่าวอย่างถึงที่สุดแล้ว การศึกษาและวิเคราะห์แนวคิดทั้งสามในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ก็มีข้อจำกัดอยู่หลายประการ และประการที่สำคัญที่สุดก็คือ ข้อจำกัดในความรู้และความสามารถของผู้เขียนเองในการค้นคว้าและทำความเข้าใจต่อนักคิดและแนวคิดทั้งสามอย่างละเอียด เนื่องจากการทำการศึกษาในเรื่องแนวคิด ซึ่งต้องสัมพันธ์กับการศึกษาที่ ตัวนักคิดด้วยนั้นเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนจำเป็นต้องใช้ประสบการณ์และเวลามากพอในการทำความเข้าใจ รวมทั้งต้องมีโอกาสได้ใกล้ชิดกับนักคิดอย่างมากเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริงทั้งหมด การศึกษาโดยใช้วิธีการศึกษาที่ผู้เขียนได้กำหนดไว้ตั้งแต่ต้นนั้นจึงไม่อาจให้รายละเอียดทั้งหมดได้ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงเป็นงานที่รวมแนวคิดโดยสังเขป และให้ข้อสังเกตที่พอจะประเมินได้ในขณะนี้เท่านั้น เพราะฉะนั้นสิ่งที่ผู้เขียนได้เสนอมาตั้งแต่ต้นจึงไม่อาจถือเป็นงานที่มีความสมบูรณ์ในรายละเอียดทั้งหมด แต่จะเป็นงานที่สามารถใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาและประยุกต์ใช้ได้ ในโอกาสต่อไป

อย่างไรก็ตาม การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ขึ้นมาเป็นเพราะว่า แนวคิดทั้งสามนี้มีคุณค่ายิ่งในสังคมไทย ซึ่งกำลังอยู่ในสภาวะที่สับสนและมีความแตกต่างกันมากขึ้นทุกขณะ แนวคิดทั้งสามนี้เป็นตัวแทนสำคัญของกลุ่มแนวคิดที่หันกลับมามองประชาชน หรือคนส่วนใหญ่ในสังคม ซึ่งเป็นการถ่วงดุลย์กับส่วนที่ให้ความสำคัญกับวัตถุมาโดยตลอด แต่สิ่งที่หึงตระหนักไว้ก็คือ ในขณะที่การพัฒนาสังคมไทยเป็นไปตามกระแสวัตถุนิยมโลกมากขึ้น การสร้างแนวคิดไปจนกระทั่งการให้ข้อเสนอในวิธีการปฏิบัติที่แตกต่างไปจากกระแสที่เป็นอยู่นั้นเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้สังคมอยู่รอดได้ต่อไป ความหลากหลายในสังคมมักจะเป็นแนวทางสร้างสรรค์สิ่งที่ดีกว่าเดิมเสมอ แต่ถึงกระนั้น การสร้างแนวคิดขึ้นให้สอดคล้องกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือการประมวลแนวคิดที่คล้ายคลึงกันไว้ให้เป็นองค์ความรู้ที่แน่ชัด ก็ย่อมจะให้แนววิธีปฏิบัติที่ชัดเจนตามมาด้วยเช่นกัน แนวคิดแต่ละแนวคิดย่อมต้องมีลักษณะเฉพาะเป็นของตัวเอง แต่ในที่สุดแล้วเราจำเป็นต้องเอาใจใส่ในเรื่องการสังเคราะห์แนวคิดเหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงได้ด้วย มิฉะนั้นแนวคิดที่มีคุณค่าก็ยังคงเป็นแต่เพียงข้อเสนอที่ไม่อาจถูกนำไปใช้ หรืออาจเป็นแต่เพียงสิ่งที่ดีเหมือนจะหลุดลอยออกจากความเป็นจริงมากขึ้นทุกขณะเท่านั้น ภารกิจนี้ไม่ได้อยู่ที่ความรับผิดชอบของใครคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็นภารกิจของคนไทยทุกคนที่ปรารถนาจะเห็นและอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีสันติสุขต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย